

STUDIA

MICHAŁ LUBINA

KOMUNISTYCZNA PARTIA BIRMY: OD NIEZALEŻNOŚCI DO SAMOZNISZCZENIA. REGIONALNE STUDIUM PRZYPADKU KOMUNIZMU AZJATYCKIEGO¹

Komunistyczna Partia Birmy (KPB) stanowi ciekawy *casus* na mapie światowego ruchu komunistycznego. Jego niezwykłość polega na dużej dozie niezależności KPB – jej słabym związku z wydarzeniami światowego ruchu komunistycznego. KPB wyrosła z rodzimych tradycji, przez długi czas była niezależna ideologicznie i politycznie zarówno od Moskwy, jak i od Pekinu. Kilkakrotnie bliska zdobycia władzy, za każdym razem przegrywała jednak rywalizację; mimo to aż do upadku w 1989 r. niezmiennie pozostawała drugą siłą polityczną w kraju. Początkowo niezależna ideologicznie, z mocnym pręchyłem nacjonalistycznym, z czasem przyjęła maoizm, co doprowadziło do jej klęski, rozłożonej na dwa etapy².

¹ Autor składa podziękowania dwóm recenzentom za ich cenne uwagi.

² Podstawowymi źródłami w badaniach nad KPB są rezolucje i inne dokumenty ogłaszane przez KPB. Stosunkowo najwięcej jest ich z dwóch okresów: 1945–1948, gdy KPB była legalna, a jej oświadczenia i inne dokumenty przedrukowywano w prasie, oraz po 1968 r., gdy przy wsparciu KPCh nadawała z Chin przez radio „Głos Ludu Birmańskiego” swoją propagandę. Najmniej źródeł jest dostępnych z okresu 1948–1955 i początku wojny domowej w Birmie, gdy KPB zdelegalizowano. Część dokumentów znajduje się w Archiwum Narodowym w Rangunie (ale tylko te dotyczące okresu do początku 1963 r., po tym roku archiwa birmańskie są niedostępne) oraz w bibliotece Uniwersytetu Cornella w USA. Wiele istotnych dokumentów przedrukowano w zbiorze *Documents on Communism in Burma. 1945–1975*, red. K. Fleischmann (Hamburg 1989). Cenne są także dokumenty i wspomnienia wydawane w serii Myanmar Literature Project (m.in. *Books on the Russian Revolution*, Myanmar Literature Project, Working Paper no. 10:9, red. H.-B. Zöllner, Passauer Beiträge zur Südostasienkunde, Passau 2008); Soe, *Socialism and Chit Hlaing, Memories*, Myanmar Literature Project, Working Paper no. 10:10, red. H.-B. Zöllner, Passau 2008. Wśród opracowań prym wiodą prace Roberta H. Taylora (zarówno *Marxism and Resistance in Burma, 1942–1945*, jak i jego przekrojowe monografie) i szwedzkiego dziennikarza Bertila Lintnera (*The Rise*

TŁO HISTORYCZNO-IDEOWE

Birma do XIX w. była izolowanym od świata „pustelnicznym królestwem”³, którym rządili monarchowie opierający się na sankcji buddyjskiej, hierarchicznym układzie władzy i relacjach patron–klient⁴. Tę monarchię zniszczyli Brytyjczycy, którzy zamiast niej zbudowali skuteczne, nowoczesne państwo, i nadali mu współczesne granice. W ich obrębie znalazło się wiele mniejszości etnicznych mających do tej pory luźne – lub żadne – związki z Birmą⁵. W tym zdominowanym przez buddyzm kraju obce państwo kolonialne nie miało od początku legitymizacji i było traktowane przez birmańską ludność jak siła zaborcza⁶. To sprawiło, że birmański ruch narodowyzwoleńczy odrzucił dziedzictwo kolonialne na rzecz wszelakich prób pożenienia tradycji buddyjsko–królewskiej z popularnymi XX-wiecznymi ideologiami⁷.

Jedną z nich był marksizm (obok m.in. faszyzmu czy kemalizmu⁸). Marksistowska wszechstronna krytyka imperializmu, przekonujące tłumaczenie losu podbitych krajów, uzasadnienie podjęcia walki i łudzenie pewnością sukcesu przyczyniły się do popularności tej ideologii w Azji⁹. W azjatyckich warunkach marksizm rozumiano przede wszystkim jako ideologię prowadzącą do wyzwolenia spod okupacji kolonialnej¹⁰. Miał

and Fall of Communist Party of Burma (CPB); Burma in Revolt. Opium and Insurgency Since 1948), który odwiedził tereny zajmowane przez KPB i przeprowadził wywiady z najważniejszymi przywódcami w latach osiemdziesiątych. Równie rzeczowa jest praca dziennikarza Martina Smitha, *Burma. Insurgency and Politics of Ethnicity*, do tej pory najważniejsze opracowanie o wojnie domowej w Birnie. Warto również wspomnieć o rzetelnej pracy Charlesa Smitha, *The Burmese Communist Party in the 1980s* (1984). Na Zachodzie o komunistach birmańskich pisano sporadycznie w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych (np. Charles McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia*; Ruth Mc Vey, *The Calcutta Conference and the Southeast Asian Uprisings*), jednak błędnie zakładano ich bliskie związki z międzynarodowym ruchem komunistycznym; temat KPB nigdy nie zdobył większego zainteresowania w międzynarodowym akademickim świecie, a po 1989 r. niemal zupełnie zamarł. W tym artykule wykorzystano wszystkie dostępne źródła i opracowania o KPB oraz materiały „ogólnobirmańskie”.

³ H. Tinker, *The Union of Burma. A Study of the First Years of Independence*, Oxford 1967, s. 3.

⁴ V. Lieberman, *Burmese Administrative Cycles. Anarchy and Conquest c. 1580–1760*, Princeton 1984, s. 20–185; Thant Myint-U, *The Making of Modern Burma*, Cambridge 2001, s. 12–79.

⁵ Brytyjczycy podzielili Birmę na dwa obszary: „Birmę właściwą”, obejmującą środkowe równiny birmańskie (wzdłuż rzeki Irawadi) oraz południe kraju, zamieszkałe w większości przez buddyjskich Birmańczyków i stanowiące historyczny „rdzeń” Birmy, oraz obszary górskie, głównie ziemie peryferyjne, zamieszkałe przez mniejszości etniczne (oficjalnie mniejszości jest 134, a w rzeczywistości to niemal sto różnych narodów, grup i plemion; najważniejsze z nich to Karenowie, Szanowie, Kaczinowie, Monowie, Arakańczycy, Czinowie, Karenni; część z nich to buddysi, pozostali animiści bądź chrześcijanie; mniejszości stanowią ok. 32 proc. populacji kraju). Zniesiony przez niepodległą Birmę podział na „dwie Birmy” utrzymał się jednak nieformalnie i do dziś pozostaje ważnym elementem w kalkulacjach politycznych oraz wojskowych. Więcej na ten temat zob. M. Lubina, *Birma. Historia państw świata w XX i XXI w.*, Warszawa 2014, s. 9–14.

⁶ J. Furnivall, *The Fashioning of the Leviathan*, „Journal of the Burma Research Society” 1939, nr 29(1), s. 1–138. Kolonialny porządek był dla Birmańczyków „porządkiem bez poczucia sensu” – M. Aung-Thwin, *The British „Pacification” of Burma*, „Journal of Southeast Asian Studies” 1985, t. 16, s. 245.

⁷ F.R. von der Mehden, *Religion and Nationalism in Southeast Asia. Burma, Indonesia and Philippines*, Madison, Wisconsin 1963, s. 80; P. Webb, *The Peacock’s Children. The Struggle for Freedom in Burma 1885–Present*, Bangkok 2007, s. 46.

⁸ F.R. von der Mehden, *Religion and Nationalism...*, s. 80.

⁹ P. Kratoska, B. Batson, *Nationalism and Modernist Reform* [w:] *The Cambridge History of Southeast Asia*, red. N. Tarling, t. 2, cz. 1, Cambridge 1999; S.M. Lipset, *Political Man. The Social Bases of Politics*, New York 1960, s. 93.

¹⁰ W.J. Dziak, J. Bayer, *Mao. Zwycięstwa, nadzieje, porażki*, Warszawa 2007, s. 17–18.

pozwoić na odzyskanie niepodległości (co wielokrotnie potem, po zrealizowaniu celu, przeradzało się w hasła mocarstwowe i agresywną politykę zagraniczną), a nie budowę bezklasowego, internacjonalistycznego świata. Był narzędziem, nie celem.

Tę ideologię starano się zaadaptować do własnych potrzeb. Nie inaczej było w przypadku Birmy. Tam nacjonaści z lat trzydziestych z ruchu *thakinów*¹¹, skupieni w organizacji Dobama Asiayone – wówczas egzaltowani studenci, a za dekadę przywódcy narodowi¹² – odkryli w marksizmie narzędzia, za pomocą których znajdowali proste wytłumaczenie trudnych spraw – kolonialny, kapitalistyczny wyzysk birmańskich mas pracujących. Zafascynowani marksizmem nacjonaści usiłowali pożenić go z rodzimą tradycją, czyli z buddyzmem. Efekty były różne. Od humorystycznych przekonań o „wpływie Buddy na Marksa”¹³, przez odważne stwierdzenie, że „buddyzm i marksizm są prawie podobne”¹⁴ (oraz kuriozalne zdanie o tym, że „Stalin buduje w ZSRR ziemską nirwanę”)¹⁵, po trafną konstatację, że buddyzm i socjalizm mają zbliżone spojrzenie na własność prywatną¹⁶.

POCZĄTKI KOMUNISTYCZNEJ PARTII BIRMY I OKUPACJA JAPONSKA

Marksistowskie idee dochodziły do Birmy zasadniczo trzema drogami: przez Rangun, przez Indie i przez Chiny. Ze wspomnień Thein Pe Myinta, znanego birmańskiego komunisty i jednego z przywódców KPB w 1946 r. (który potem, gdy nie chciał walczyć zbrojnie z rządem, okazał się dla KPB „renegatem”), wynika, że pierwsze marksistowskie kółka dyskusyjne powstały w latach dwudziestych XX w.¹⁷ Według danych brytyjskich pierwszym poważnym działaczem szerzącym w Birmie poglądy komunistyczne był Oo Kyaw, nazwany nawet w kolonialnych raportach (na wyrost) „ojcem komunizmu w Birmie”¹⁸. Ten absolwent brytyjskich uczelni wysyłał w latach trzydziestych z Indii do Birmy marksistowskie broszury i tym samym przyczynił się do popularności tej

¹¹ Był to antykolonialny ruch studencki, który umieścił na sztandarach określenie *thakin* (birmański ekwiwalent *sahiba*, czyli „pana”), by symbolicznie odebrać Brytyjczykom termin „pan”. J. Silverstein, *Burmese Politics. The Dilemma of National Unity*, New Jersey 1980, s. 42–49; F.N. Trager, *Burma. From Kingdom to Republic*, London 1966, s. 54–55.

¹² Thant Myint-U, *The River of Lost Footsteps. A Personal History of Burma*, New York 2008, s. 214.

¹³ U Ba Yin, *Buddha's Way to Democracy* [w:] E. Sarkisyanz, *Buddhist Background of Burmese Revolution*, New York 1965, s. 193.

¹⁴ Ba Swe, *The Burmese Revolution*, Rangoon 1952, s. 13–17.

¹⁵ Maung Ba Swe, *Stalin, erector of Paradise on Earth (Lokanibbana)*, przeł. G. Noack [w:] *Books on the Russian Revolution*, Myanmar Literature Project, Working Paper no. 10:9, red. H.-B. Zöllner, Passau 2008, s. 53–56.

¹⁶ M.T. Walton, *Politics in the Moral Universe. Burmese Buddhist Political Thought*, PhD dissertation, University of Washington 2012, s. 128–134; B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party of Burma (CPB)*, Ithaca, New York 1989, s. 134.

¹⁷ Thein Pe Myint, *Critique of Communist Movement in Burma (1973)* [w:] *Documents on Communism in Burma. 1945–1975*, red. K. Fleischmann, Hamburg 1989, s. 222.

¹⁸ *Express Letter form the Chief Secretary to the Govt. of Burma, No 173, C-34, 17.03.1934* [w:] *Communism in India. Unpublished documents 1925–1934*, Calcutta 1980, s. 170.

ideologii. Mimo to jego wpływ pozostał głównie ideowy. Nie odegrały też większej roli sympatie marksistowskie w środowisku birmańskich Chińczyków¹⁹.

Najważniejsze były sympatie marksistowskie ruchu *thakinów*, które doprowadziły do powołania Komunistycznej Partii Birmy (KPB) 15 sierpnia 1939 r. w Rangunie. O skali jej ówczesnego znaczenia świadczy to, że „partię” założono w prywatnym mieszkaniu przy ulicy Barra w centrum Rangunu podczas zebrania, w którym wzięło udział... od czterech do siedmiu osób²⁰. Chociaż „powołanie” i „pierwszy zjazd” KPB to dość buńczuczne określenia tego towarzyskiego spotkania studentów, to przyjęło się uznawać datę 15 sierpnia 1939 r. za początek KPB.

Liczba założycieli partii jest dyskusyjna. Wszystkie źródła i opracowania wymieniają wśród obecnych *thakinów*: Aung Sana, Ba Hein, Hla Pe (Bo Let Ya) oraz Thein Pe (Myint); według niektórych w spotkaniu wzięli również udział *thakinowie* Bo oraz Ba Tin (Goshal) i Tun Maung (Amar Nag); raczej nie było na nim *thakinów* Soe i Than Tuna, późniejszych przywódców partii²¹. Aung San, Ba Hein, Hla Pe (Bo Let Ya), Thein Pe (Myint) oraz Bo należeli również do innych ugrupowań, w tym przede wszystkim do istniejącej od niemal dekady nacjonalistycznej organizacji Dobama Asiayone (wszyscy przywódcy birmańscy wywodzili się z Dobamy i różnice ideowe między nimi były drugorzędne wobec sympatii i antypatii towarzyskich)²². Z kolei dwaj ostatni (o ile wzięli udział w spotkaniu) – Ba Tin (Goshal) i Tun Maung (Amar Nag) – byli z pochodzenia Bengalczykami i mieli związki z Komunistyczną Partią Indii (KPI), jednak powstanie KPB było decyzją autonomiczną Birmańczyków, w której ani KPI, ani Komintern nie mieli udziału²³. Aż do inwazji japońskiej na Birnę KPB była partią marginalną, nieistotną politycznie.

Spośród założycieli KPB najważniejszym bez dwóch zdań był *thakin* Aung San, który został zresztą sekretarzem generalnym. Wypłynął on na fali ruchu studenckiego lat trzydziestych i stał się jednym z najpopularniejszych polityków²⁴. W momencie rozpoczęcia II wojny światowej miał poglądy lewicowe²⁵, jednak szybko je zmienił. Przed rozpoczęciem wojny na Pacyfiku został zwerbowany przez wywiad japoński, wywieziony z Birmy (pozwoliło mu to uniknąć aresztowania z rąk brytyjskich, co spotkało większość współtwórców KPB) do Japonii, gdzie zaczął głosić hasła faszystowskie i militarystyczne²⁶, a przede wszystkim stworzył birmańskie oddziały zbrojne wspomagające japońską inwazję na kolonialną Birnę w (złudnej) nadziei na pomoc Japończyków w odzyskaniu niepodległości²⁷.

¹⁹ B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 5.

²⁰ *Ibidem*, s. 3.

²¹ *Ibidem*; *Critique of the Communist Movement in Burma* [w:] *Documents on Communism...*, s. 224; Bo Let Ya, *Snapshots of Aung San* [w:] *Aung San of Burma*, red. Maung Maung, The Hague 1962.

²² Khin Yi, *The Dobama Movement in Burma (1930–1938)*, Ithaca, New York 1988.

²³ В.И. Василев, *Бирма. Очерки истории Бирмы*, Москва 1962, s. 390–397; А.С. Кауфман, *Бирма. Идеология и политика*, Москва 1973, s. 130–157.

²⁴ Aung San Suu Kyi, *My Father* [w:] *Freedom from Fear and Other Writings*, London 1991, s. 3–10; J. Silverstein, *The Political Legacy of Aung San*, Ithaca, New York 1972, s. 25–27.

²⁵ Аун Сан, *Бирма бросает вызов. Статьи и речи*, Москва 1965, s. 65–99.

²⁶ Aung San, *Blueprint for Burma* [w:] J. Silverstein, *The Political Legacy...*, s. 19–22.

²⁷ J. Bečka, *National Liberation Movement in Burma During the Japanese Occupation Period 1941–1945*, Prague 1983, s. 41–98.

Dwaj z pozostałych działaczy KPB, *thakinowie* Than Tun i Soe, wydali – z więzienia Insein, w którym przebywali – *Manifest Insein*. Wystąpili w nim przeciwko faszyzmowi i opowiedzieli się za walką z Brytyjczykami przeciwko Japończykom²⁸. Po japońskiej inwazji spora część *thakinów* współpracowała z Aung Sanem przy tworzeniu marionetkowego wobec Japonii rządu (Aung San był w nim ministrem wojny i osobą nr 2), pozostali zaś nawiązali kontakt z Brytyjczykami w Indiach i przeszli do podziemia²⁹. To właśnie wtedy komuniści wyłonili się jako osobna siła polityczna w Birmie: okupacja japońska to czas formatywny dla Komunistycznej Partii Birmy. Zniszczenia wojenne, bieda, powszechna anarchia i ogromne rozczarowanie społeczne wobec Japończyków, którzy zamiast przynieść wolność, stali się kolejnym kolonizatorem, stworzyły dla nich sprzyjające warunki do działania – zyskiwali legitymizację wśród chłopstwa. W ciągu roku wśród komunistów wyłonił się charyzmatyczny przywódca – *thakin* Soe – który uczynił z KPB ważną siłę w delcie Irawadi. Ponadto komuniści mogli liczyć na ciche wsparcie części projapońskich polityków, takich jak minister rolnictwa – *thakin* Than Tun, który dostarczał im informacji. Ich podstawową strategią było tworzenie podziemnej organizacji opartej na sieci społecznej, która pewnego dnia miała rzucić wyzwanie okupantom³⁰.

PRZEGRANE PRZYWÓDZTWO W RUCHU NARODOWYM

Będąc najliczniejszą birmańską partią polityczną, z poparciem chłopstwa, doświadczeniem walki zbrojnej i brakiem kolaboracji, KPB liczyła na zdobycie przywództwa w walce narodowyzwoleńczej (jak to się stało np. w Wietnamie). Przeszkodziła w tym jednak imponująca zręczność polityczna Aung Sana. Zawiedzione nadzieje na uzyskanie suwerenności z rąk Japończyków i zmiana losów II wojny światowej sprawiły, że w marcu 1945 r. Aung San przeszedł wraz ze swoimi oddziałami na stronę aliancką, co przyspieszyło klęskę Japonii. Komuniści zgodzili się na przyłączenie się do tajnej Antyfaszystowskiej Ligi Wolności Ludu (ang. AFPFL, birm. *Pa Sa Ba La*, PSBL), czyli taktycznego sojuszu łączącego wszystkie birmańskie partie w walce z okupantem japońskim³¹. Po wojnie Aung San, który okazał się demokratą i zwolennikiem pokoju³², mając wierne oddziały zbrojne i masowe poparcie ludności, zdołał zmusić Brytyjczyków do negocjacji dotyczących uzyskania niepodległości przez Birmę i zdominować politykę birmańską, co doprowadziło do odsunięcia komunistów na boczny tor³³.

KPB nie umiała na to odpowiedzieć, miotając się między współpracą a konfrontacją. Na II zjeździe partii w czerwcu 1945 r. zwyciężyła linia ugodowa, opierająca się

²⁸ *Ibidem*, s. 53.

²⁹ D. Guyot, *The Political Impact of the Japanese Occupation of Burma*, Yale 1966, s. 95–165.

³⁰ J. Bečka, *National Liberation Movement in Burma...*, s. 98–211; R. Taylor, *Marxism and Resistance in Burma 1942–1945*, Athens, Ohio 1984.

³¹ A. Selth, *The Anti-Fascist Resistance in Burma 1942–1945. The Racial Dimension*, Townsville 1983, s. 11.

³² Więcej o tym niezwykłym człowieku i jego woltach politycznych zob. M. Lubina, *Pani Birmy Aung San Suu Kyi. Biografia polityczna*, Warszawa 2015, s. 34–52.

³³ A. Naw, *Aung San and the Struggle for Independence in Burma*, Hawai 1988, s. 210–239.

na „browderyzmie”, czyli polityce amerykańskiego komunisty Earla Browdera³⁴, oraz inspirowana zwycięstwem Partii Pracy w Wielkiej Brytanii³⁵. Zwolennik „browderyzmu” w KPB, Thein Pe Myint, streszczając tę ideę, wypuklał nadzieję na zbudowanie świata równych narodów współlistniejących pokojowo³⁶. Zwolennikiem tej zachowawczej linii był także Than Tun, wybrany na zjeździe na sekretarza generalnego KPB, szwagier Aung Sana i drugi po nim najpopularniejszy polityk w Birmie³⁷. Największym przegranym zjazdu stał się zwolennik ostrego kursu, dotychczasowy przywódca KPB, *thakin* Soe, którego skrytykowano za „jednoosobowe” przywództwo³⁸, a jako pretekst wykorzystano jego „niemoralne” prowadzenie się³⁹. Soe kontratakował 22 lutego 1946 r. podczas zebrania Komitetu Centralnego KPB, kiedy to poddał krytyce zachowawczą taktykę partii i wezwał do porzucenia współpracy z Aung Sanem i skupienia się na „powstaniu ludu pracującego”⁴⁰. Poparło go siedmiu członków KC, a 19 było przeciw, co spowodowało rozłam. Soe i jego zwolennicy, czyli skrzydło radykalne, opuścili partię i szybko zaczęli budować własne struktury: stworzyli swoją KPB, którą nazwali Czerwoną Flagą, w przeciwieństwie do Białej Flagi, jak określali przeciwników⁴¹. Rozłam w KPB stał się faktem, a w tej walce na symbole propagandowo zwyciężyli rozłamowcy Soe⁴², mimo że liczebnie Czerwona Flaga nigdy nie mogła się równać z Białą⁴³. W lipcu 1946 r. Czerwona Flaga rozpoczęła (drobne) potyczki przeciwko Brytyjczykom, jednak rebelię, będącą *de facto* czymś niewiele większym niż zamieszki, szybko stłumiono, a Soe aresztowano w roku 1947⁴⁴.

Zwycięski w partyjnej rozgrywce Than Tun przegrał z kolei walkę o wpływy w Lidze, gdzie pod koniec czerwca 1946 r. odsunięto go od stanowiska sekretarza generalnego, a KPB od stanowisk kierowniczych, co zmonopolizowało władzę Aung Sana. KPB odpowiedziała masowymi demonstracjami ulicznymi, co Aung San skontrował włas-

³⁴ Ten amerykański komunist, przywódca Komunistycznej Partii USA do czerwca 1945 r. (usunięty z radziecką pomocą), oświadczył, że walka klasowa nie będzie już potrzebna i należy skupić się na pokojowym dojściu do socjalizmu, gdyż „pod imperializmem czeka nas długi okres pokoju”; B. Sutta, *The Fight Against Revisionism in The U. S. Communist Party*, <https://www.marxists.org/history/erol/1946-1956/sutta01.htm>, dostęp: 13 V 2018 r.

³⁵ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы XX век*, Москва 2000, s. 144–148; B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 9.

³⁶ Thein Pe Myint, *Critique...*, s. 231.

³⁷ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity*, New York–London–Dhaka–Bangkok 1991, s. 67.

³⁸ В.И. Василев, *Бирма. Очерки...*, s. 329.

³⁹ Soe – znany kobieciarz – porzucił właśnie dwie żony (z którymi był w związkach równocześnie) i ożenił się po raz trzeci, z młodą działaczką partyjną. Atakowany z tego powodu „odpowiadał cytatami z Marksa i Engelsa o tabu burżuazyjnych małżeństw i proletariackiej wolnej miłości”. Ponadto miał słabość do alkoholu, a swoje odrzucenie tradycyjnego w buddyjskiej Birmie zakazu jego picia tłumaczył sprzeciwem wobec „feudalno-religijnych roszczeń”. Na swoje nieszczęście delegatów nie przekonał. Thein Pe Myint, *Critique...*, s. 235.

⁴⁰ J. Bečka, *National Liberation Movement in Burma...*, s. 337–340.

⁴¹ Naturalnie komuniści głównego nurtu (Białej Flagi) nigdy nie używali tej nazwy. M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 68.

⁴² Dzięki nazywaniu swojej frakcji Czerwoną Flagą, a przeciwników – Białą Flagą (kojarzącą się z kapitulancstwem) Soe zdołał narzucić narrację korzystną dla siebie – wygrał w walce na symbole. Jednak militarnie jego Czerwona Flaga nigdy nie miała większego znaczenia. *The "Red Flag" – An (Un-) Lawful Association [w:] Documents on Communism...*, s. 72.

⁴³ B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 9–11.

⁴⁴ *Idem*, *Burma in Revolt. Opium and Insurgency Since 1948*, Chiang Mai 1999, s. 4.

nymi, jeszcze liczniejszymi, oraz usunięciem KPB z Ligi⁴⁵. Samodzielnie wynegocjował z Brytyjczykami niepodległość birmańską⁴⁶. Na mocy tych uzgodnień 9 kwietnia 1947 r. odbyły się wybory do Konstytuanty, w których Liga zdobyła 248 z 255 miejsc (komuniści – pozostałe 7)⁴⁷. Droga Birmy do niepodległości została otwarta, jednak Aung San nie doczekał jej odzyskania: zginął w zamachu 19 lipca 1947 r.⁴⁸ Koledzy z U Nu, na czele, dokończyli jego dzieło i doprowadzili do uzyskania niepodległości przez Birnę 4 stycznia 1948 r.

Komuniści przegrali walkę o przywództwo w ruchu narodowowyzwoleńczym, bo przecenili swe możliwości: byli przekonani, że mają większe poparcie społeczne, niż rzeczywiście mieli, i wydawało im się, że zdołają przejąć przywództwo, czy to pokojowo (Than Tun), czy zbrojnie (Soe). W obu przypadkach ostatecznie ponieśli klęskę. KPB przegrała starcie z Aung Sanem także dlatego, że komunistom brakowało osobowości pokroju Ho Szi Mina, umiającego zjednoczyć wokół siebie różne ugrupowania.

REBELIA KOMUNISTYCZNA (BIAŁEJ FLAGI)

W połowie 1947 r. przegrani komuniści porzucili parlamentarne sposoby zdobycia władzy na rzecz wszczęcia pełzającej rebelii, łatwej w realiach zanarchizowanego kraju. Mimo początkowo pomyślnych prognoz również to nie zapewniło im sukcesu.

Birma w przededniu niepodległości jeszcze na dobre nie otrząsnęła się ze zniszczeń II wojny światowej, a znów musiała stanąć w obliczu konfliktu – tym razem wojny domowej. Przebiegała ona zasadniczo dwiema liniami: rząd kontra komuniści oraz rząd kontra mniejszości etniczne, jednak sytuacja na prowincji była zdecydowanie bardziej skomplikowana. Mozaika oddziałów rządowych, komunistycznych, partyzantów etnicznych oraz zwykłych band zbrojnych opanowała kraj. Tworzyło to sytuację anarchii, w której przez pierwsze lata niepodległości los rządu centralnego wisiał na włosku.

W połowie 1947 r. KPB (Biała Flaga) bez publicznego ogłaszania rebelii poszła śladem Czerwonej Flagi i zesłała do podziemia. W odpowiedzi rząd (formalnie jeszcze kolonialnej) Birmy pod wodzą U Nu wysłał przeciwko KPB oddziały Birmańskich Strzelców pod dowództwem pułkownika Ne Wina, które zdobyły tymczasową przewagę. Jednocześnie U Nu nie tracił nadziei na porozumienie i w geście dobrej woli wypuścił z więzienia Soe. Jednak KPB nie zamierzała negocjować: publicznie krytykowała warunki niepodległości i zarzucała U Nu zdradę na rzecz Wielkiej Brytanii. W odpowiedzi premier oskarżył komunistów o przygotowywanie powstania⁴⁹.

⁴⁵ H. Tinker, *The Union of Burma...*, s. 17–35.

⁴⁶ Attlee – Aung San Agreement, „Burmastar”, 27 I 1947.

⁴⁷ J.F. Cady, *A History of Modern Burma*, London 1960, s. 551–553.

⁴⁸ Aung Sana nie zabił komunistów, lecz (prawdopodobnie) inny z jego wrogów – U Saw. Komuniści winili za śmierć Aung Sana Brytyjczyków. Przewodniczący KPB i przeciwnik polityczny Aung Sana, prywatnie jego szwagier, Than Tun, ponoć wpadł do brytyjskiego klubu w Rangunie i w szale tłuł szklanki. Kin Oung, *Who Killed Aung San?*, Bangkok 1996; Maung Maung, *A Trial in Burma. The Assassination of Aung San*, The Hague 1962.

⁴⁹ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 103.

Miał rację. KPB odrzuciła na dobre „browderyzm” (nazywając go „zбочeniem rewizjonistycznym”) i przeszła na konfrontacyjny kurs zgodnie ze strategią nakreśloną przez *thakina* Ba Tin (Goshala) (tzw. tezy Goshala). Uznała, że trzeba zacząć walkę, zanim rząd się wzmocni⁵⁰. Było to zgodne z ówczesną „kominformistyczną” strategią, którą Ba Tin (Goshal), z pochodzenia Bengalczyk, zainspirował się w trakcie niedawnego pobytu w Indiach⁵¹.

Poczynając od lutego 1948 r., komuniści eskalowali napięcie w kraju poprzez falę demonstracji, na co rząd U Nu odpowiedział aresztowaniami, m.in. Soe. U Nu nakazał również aresztować Than Tuna i chociaż wycofał się z tego pod naciskiem innych ugrupowań w Lidze, było już za późno: pod koniec lutego Than Tun wymknął się z Rangunu i 28 marca 1948 r. ogłosił rozpoczęcie powstania komunistycznego⁵². Od kwietnia 1948 r. oddziały KPB atakowały deltę Irawadi i środkową Birmę, gdzie zyskały przewagę, a latem podeszły pod Rangun. Rząd U Nu uratowała miażdżąca przewaga siły w powietrzu (samoloty dostarczyły Wielka Brytania i Indie), a także bitność oddziałów mniejszości etnicznych (głównie Karenów i Kaczinów, które wkrótce rozpoczęły własne rebelie, odpowiednio w 1949 i 1961 r.); dzięki ich postawie rząd odbił znaczną część środkowej Birmy⁵³. Do zwycięstwa było jednak daleko, KPB nadal kontrolowała znaczne połacie kraju.

W tym momencie decydujące dla losów wojny domowej było przekonanie lokalnych *bo* (naczelnicy, wójtowie, watażkowie czy bandyci – czasem wszystko w jednym). W warunkach anarchii to *bo* przejęli władzę nad prowincją: nakładali podatki, zbierali rekrutów i kierowali poczynaniami zbrojnymi⁵⁴. Na korzyść rządu birmańskiego zadziałała jego dotychczasowa słabość – to komuniści najczęściej pierwsi przybywali na tereny kontrolowane przez *bo*, żądając podatków, żywności i schronienia. Doprowadziło to większość *bo* do wybrania opcji prorządowej, tym bardziej że z czasem Rangun był w stanie dodatkowo ich przepokonać⁵⁵. To umożliwiło rządowi U Nu odbicie większości kraju i zdobycie przewagi strategicznej w wojnie. Od 1950 r. rebelia komunistyczna

⁵⁰ Ba Tin (Goshal), *On The Present Political Situation in Burma and Our Tasks (1948)* [w:] *Documents on Communism...*, s. 83–127; B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 13.

⁵¹ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 258–259. To z kolei dało U Nu asumpt do oskarżeń ZSRR (i osobiście Stalina) o sterowanie birmańskimi komunistami i doprowadzenie do wywołania przez nich powstania (U Nu, *Saturday's Son*, przeł. E. Yaw Lone, New Haven–London 1975, s. 139–141). Tę tezę powtarzało wielu zachodnich badaczy (m.in. R. McVey, *The Calcutta Conference and the Southeast Asian Uprisings*, Ithaca, New York 1958; C. McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia – an Exploration of Eastern Policy under Lenin and Stalin*, Princeton, New Jersey 1966). Nie ma jednak dowodów na to, że KPB była sterowana z Moskwy. Co najwyżej można mówić o wpływie ideowym – o tym, że birmańscy komuniści zainspirowali się intelektualnie nową linią w trakcie konferencji komunistycznej w Kalkucie w 1948 r. (nie dostali jednak żadnego polecenia; ZSRR nie miał na nich wpływu, w ogóle nie utrzymywał z nimi bezpośredniego kontaktu); Thein Pe Myint, *Critique...*, s. 238–243; J. Bingham, *U Thant. The Search for Peace*, London 1966, s. 38; M.W. Charney, *Ludu Aung Than Than. Nu's Burma and the Cold War* [w:] *Connecting Histories. Decolonization and the Cold War in Southeast Asia*, red. Ch. Goscha, C. Ostermann, Stanford 2009, s. 347.

⁵² B. Lintner, *Burma in Revolt. Opium and Insurgency Since 1948*, Chaing Mai 1999, s. 4.

⁵³ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 103–125; А.Г. Гаврилова, *Национальный вопрос в Бирме в 1940–1950-е годы*, Москва 1981, s. 158–173.

⁵⁴ R. Taylor, *The State in Myanmar*, Singapore 2012, s. 269.

⁵⁵ M. Callahan, *Making Enemies. War and State Building in Burma*, Ithaca, New York 2003, s. 140–141.

powoli traciła impet. Rangun zdołał już odzyskiwać przynajmniej nominalną kontrolę nad większością terytorium i zasobów. Od połowy lat pięćdziesiątych komuniści nie zajmowali żadnych miast i całkowicie przeszli do partyzantki.

ZMIERZCH KPB (CZERWONEJ FLAGI)

Wyraźnie przegrywała również rebelia KPB (Czerwonej Flagi). Chociaż przywódcy obu frakcji regularnie obrzucali się inwektywami, to ich oddziały w terenie ze sobą współpracowały, a wzajemne starcia były rzadkością⁵⁶. Od początku liczniejsza i ważniejsza była Biała Flaga (mająca sprzęt i ludzi), podczas gdy Czerwona Flaga pozostawała na uboczu i *de facto* nie liczyła się w walce o władzę w Birmie. Miała jednak wielki atut marketingowy – *thakina* Soe.

Charyzmatyczny, bezkompromisowy i uwodzicielski Soe przyciągał osobowością do Czerwonej Flagi wielu, szczególnie inteligencję z miast. Był však jednocześnie siłą i słabością swego ruchu: dogmatyzm Soe, każący mu w pewnym momencie uznać Czerwoną Flagę za jedyną prawdziwą marksistowsko-leninowską partię na świecie, potępić zarówno ZSRR (skazał zaocznie Chruszczowa na śmierć!), jak i ChRL, zrażał wielu i powodował dalsze rozłamy⁵⁷. Nadmierne zamięłowanie do kobiet, w tym do żon swoich dowódców, odbierało mu sojuszników. Brutalność i skłonność do terrorku, a także próby zaprowadzenia kolektywizacji szybko odsunęły od niego chłopstwo. Wreszcie nieporozumienia z oddziałami mniejszości etnicznych doprowadziły do przegranej walki z Komunistyczną Partią Arakanu (KPA, komunistami arakańskimi, skłóconymi z obiema frakcjami KPB) i niemal pełnego zniszczenia Czerwonej Flagi⁵⁸. W 1973 r. Soe, któremu pozostały garstka zwolenników i skrawek ziemi, został ujęty przez siły rządowe i wsadzony do więzienia, co zakończyło jego karierę polityczną, choć nie towarzyską: po wyjściu z aresztu w latach osiemdziesiątych bywał częstym gościem... generała Ne Wina, wojskowego dyktatora Birmy i swego kolegi z ruchu *thakinów*⁵⁹, a nielicznym zagranicznym gościom proponował, by zgłosili go do Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii⁶⁰.

PROGRAM KOMUNISTÓW BIRMAŃSKICH

Trudno omówić szerzej program KPB, gdyż w kwestiach gospodarczych nie różnił się wiele od programu rządu. Trauma kolonialna (dekady bezwzględnej wyzysku przez kapitał brytyjsko-indyjski) spowodowała, że klimat powojennej Birmy był zdecydowanie antykapitalistyczny – socjalizm niepodzielnie królowała, a partie spie-

⁵⁶ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 106–131.

⁵⁷ B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 168; *idem*, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 22.

⁵⁸ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 132, 208–212.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 132.

⁶⁰ R.H. Taylor, *Introduction [w:] Soe, Socialism and Chit Hlaing, Memories...*, 2008, s. 11.

rały się o to, która jest bardziej lewicowa (np. wszystkie opowiadały się za nacjonalizacją zagranicznych firm kontrolujących gospodarkę czy zwolnieniem dzierżawców z konieczności opłaty renty dzierżawnej). Różnice polegały na tempie wprowadzenia zmian (ewolucyjne ze strony rządu, radykalne ze strony komunistów), ich głębokości (eliminacja całej własności prywatnej – komuniści; tylko wielkiej własności indyjsko-brytyjskiej – rząd), sposobie zdobycia władzy (demokratyczny ze strony rządu, za pomocą walki zbrojnej ze strony KPB), a przede wszystkim na waśniach personalnych – birmańscy politycy wywodzili się z jednego środowiska Dobamy, a spory osobiste były podstawowym motorem napędowym ich działań (np. Aung San był nie mniej lewicowy niż jego szwagier, komunista Than Tun, co obu nie przeszkadzało kolaborować z Japonią; po wojnie Aung San stał się zwolennikiem demokracji, bo miał miążdzące poparcie społeczne, a Than Tu – rewolucji, bo wiedział, że demokratycznie do władzy nie dojdzie). Wyżej wymienione cechy można uogólnić jako dość powszechnie spotykane również w innych krajach azjatyckich; w Azji poglądy często odgrywają drugorzędną rolę wobec relacji rodzinnych, klanowych, grupowych czy towarzyskich.

Z tych powodów konkrety gospodarcze w programie komunistów birmańskich zajmowały mało miejsca – w dokumentach przeważają połażanki wobec imperializmu brytyjskiego, „feudalnych reakcjonistów” i rządu cywilnego U Nu, który na nieszczęście komunistów pokojowo wynegocjował niepodległość z Wielką Brytanią, za co stał się „reakcyjnym, biurokratyczno-kapitalistycznym” przywództwem, „niepotrafiącym rozwiązać nawet jednego problemu ludu”, będącym „narzędziem” lub „agentem” imperializmu i wprowadzającym „fałszywą” „pseudoniedległość”⁶¹; gdy w 1962 r. do władzy w wyniku zamachu stanu doszła lewicowa junta generała Ne Wina (realizująca wiele – jeśli nie większość – komunistycznych postulatów), komuniści nazwali ją z kolei „faszystowsko-militarystyczną kliką” wprowadzającą „faszystowski pseudosocjalizm”⁶². W statucie partii z początku 1946 r. zapisano nacjonalizację środków produkcji i wymiany dóbr⁶³, a w oświadczeniu z września tego samego roku dodano nacjonalizację przemysłu, ustalenie płacy minimalnej, prawo do zatrudnienia dla wszystkich zdolnych do pracy, ubezpieczenia społeczne, walkę o przywrócenie ziemi wyrzuconym z niej zadłużonym dzierżawcom, anulowanie renty dzierżawnej, zniesienie obszarnictwa i długów oraz utworzenie wiejskich kooperatyw⁶⁴. Przywódca KPB Than Tun w wywiadzie udzielonym w kwietniu 1947 r. przedstawił plan wywłaszczenia z ziemi bez kompensacji wszystkich niewiejskich właścicieli ziemskich których majątki przekraczały powierzchnię 100 akrów (około 40 hektarów); usunięcie firm brytyjskich bez odszkodowania oraz wywłaszczenie innych firm za odszkodowaniem,

⁶¹ *Statement of the CPB on the Resignation of Thakin Thein Pe as Member of the Governor's Executive Council (20 X 1946)* [w:] *Documents on Communism...*, s. 31; Ba Tin (Goshal), *On the Present Political Situation...*, s. 85, 106.

⁶² *Statement by the Central Committee of the CPB on the Assassination of Chairman Thakin Than Tun (15 XII 1968)* [w:] *Documents on Communism...*, s. 163–164.

⁶³ *Statutes of the Communist Party of Burma, July 1946* [w:] *Documents on Communism...*, s. 250.

⁶⁴ *On the Governor's Executive Council. Statement of the Polit Bureau, Communist Party of Burma (27 IX 1946)* [w:] *Documents on Communism...*, s. 26.

anulowanie wszystkich długów państwa i niezaciąganie nowych (jak „komuniści chińscy w Yan’anie” – przyciśnięty przez dziennikarkę przyznał, że nie tylko nie był w Yan’anie, ale nawet nie spotkał nikogo, kto tam był, po prostu przeczytał o tym w gazecie). Swoją opis programu Than Tun zakończył słowami dobrze podsumowującymi podejście komunistów birmańskich do kwestii ideowych: „jeszcze nie ustalono szczegółów” (*sic!* Słowa wypowiedziane, gdy KPB już szykowała się do rebelii!)⁶⁵. Dużo bardziej rozbudowany program przedstawił Goshal (Ba Tin), najważniejszy (i jeden z niewielu) teoretyk KPB, w swoich słynnych „tezach” z początku 1948 r. Wskazał tam na: eliminację własności prywatnej, przejęcie wszystkich firm brytyjskich i innych zagranicznych, pełną nacjonalizację banków, anulowanie wszystkich długów Birmy, ustanowienie państwowego monopolu na import i eksport, zniesienie wszystkich form obszarnictwa, przejęcie od obszarników ziemi powyżej 50 akrów (20 ha), a także bydła i narzędzi i przekazanie dzierżawcom („ziemia dla dzierżawcy”), zakaz obrotu ziemią, ustanowienie komitetów wiejskich, 40-godzinny tydzień pracy, płacę minimalną, ubezpieczenie społeczne, godziwe warunki mieszkaniowe, walkę o podniesienie cen ryżu oraz na rzecz niskich cen produktów codziennego użytku, koncentrację na biedocie wiejskiej i średnio bogatych chłopach, walkę z „kułakami” i obszarnikami⁶⁶. Po „tezach Goshala” KPB nie przedstawiła już żadnego tak istotnego programu gospodarczego, gdyż – jak skomentował redaktor zbioru dokumentów komunistów birmańskich w latach 1948–1952 – „mieli na celu zdobycie władzy drogą zbrojną, nie było więc ani czasu na nowe programy, ani potrzeby ich tworzenia”⁶⁷. Implementacja tego programu i tak była tylko częściowa, gdyż komuniści, po okresie początkowych sukcesów militarnych w 1948 r., po 1950 r. zostali zepchnięci do głębokiej defensywy, często – partyzantki. Nie mogli więc realizować swoich pomysłów na masową skalę. W 1951 r. przeprowadzili częściową – jak sami to buńczucznie nazwali – „rewolucję rolną”, rozdając ziemię chłopom według zasady „ziemia dla dzierżawcy”, ale potem jej część zwrócili dawnym właścicielom w ramach chwilowej ugody z rządem (1955)⁶⁸. Już wkrótce zresztą utracili większość terenów w „Birmie właściwej” (zob. niżej).

Podsumowując: pozycję komunistów osłabiała kilka czynników. Po pierwsze, brutalność działań zniechęciła do nich znaczną część chłopstwa na początku wojny domowej. Po drugie, antyreligijne nastawienie KPB w głęboko buddyjskim kraju oznaczało znaczne straty wizerunkowe (skutecznie wykorzystywane propagandowo przez rząd). Po trzecie, polityka kolejnych rządów birmańskich – najpierw cywilnego, a następnie wojskowego – realizowała wiele postulatów komunistycznych, szczególnie po 1962 r., co ideowo odbierało oręż KPB (zob. niżej).

⁶⁵ *Interview of Virginia Thompson with Thakin Than Tun (18 IV 1947) [w:] Documents on Communism...*, s. 35.

⁶⁶ Ba Tin (Goshal), *On the Present Political Situation...*, s. 103–109.

⁶⁷ R.H. Taylor, *Introduction [w:] Soe, Socialism and Chit Hlaing, Memories...*, s. 127.

⁶⁸ Thakin Ba Thein Tin, *Burmese People’s Revolutionary Armed Struggle is Bound Triumph [w:] Documents on Communism...*, s. 190.

KLIMAT IDEOWY POWOJENNEJ BIRMY

Poza bezpośrednim wpływem, jakim była walka polityczna i zbrojna o zdobycie władzy w Birmy, Komunistyczna Partia Birmy wywarła również pośredni wpływ na postawy ideowe decydentów birmańskich – ostudziła ich zapał do komunizmu.

Mając w komunistach głównego przeciwnika, socjalizujący i lewicujący nacjonaliści birmańscy stali się krytyczni wobec marksizmu. Zmienił się też klimat ideowy: to, co przed wojną przyciągało do marksizmu młodych – imperializm i kapitalizm oparty na monopolach obcego kapitału – zniknęło. Nie znaczyło to jednak, że nacjonaliści birmańscy skreślili w prawo, wciąż lokowali się po lewej stronie politycznego spektrum, starali się jedynie znaleźć „trzecią drogę” i inny niż komunistyczny model rozwoju (co łączyło się z polityką zagraniczną w duchu ruchu państw niezaangażowanych)⁶⁹. W przypadku Birmy doszło do dwóch takich prób. Pierwsza to *Pyidawtha* – „kraj błogosławiony” U Nu, łącząca kilka sowieckich pomysłów gospodarczych, takich jak centralne planowanie, ze skandynawskim modelem państwa opiekuńczego i demokracją oraz z buddyjską retoryką obiecującą zaprowadzenie w kraju „ziemskiej nirwany”⁷⁰. Druga to „birmańska droga do socjalizmu” gen. Ne Wina (obalił rząd U Nu w 1958 r. i ponownie, na dobre, w 1962 r. i zaprowadził władzę wojska), socjalistyczna autarkia oficjalnie proklamowana jako droga środka pomiędzy skrajnościami kapitalizmu i komunizmu (realnie spełniająca wiele postulatów KPB, m.in. powszechną nacjonalizację i całkowite usunięcie kapitału zagranicznego, co szybko doprowadziło kraj do ruiny)⁷¹, w rzeczywistości będąca parawanem dla władzy wojska⁷². Obie te próby się nie powiodły, jednak z punktu widzenia ideowego istotne jest, że odzwierciedlały bardzo istotną cechę birmańskich elit – nacjonalizm⁷³.

Niezależność ideowa cechowała również przez długi czas komunistów birmańskich. Wbrew popularnym w latach czterdziestych i pięćdziesiątych głosom na Zachodzie o podległości komunistów birmańskich wobec Moskwy⁷⁴ KPB miała mało wspólnego ze światowym ruchem komunistycznym sterowanym z Kremla⁷⁵. Właściwie można mówić wyłącznie o inspiracji pośredniej (*via* Indie) poprzez osobę Ba Tina (Goshala), którego linia konfrontacyjna, zgodna z instrukcjami Kominformu, przyczyniła się do

⁶⁹ Д.В. Дарченков, *У Ну и государственное развитие Бирмы*, Москва 1997, s. 30–157; Н.А. Листопадов, *Бирманский вариант политики неприсоединения, „Восток”* 1999, nr 2, s. 67–79.

⁷⁰ *Pyidawtha. The New Burma*, London 1954, s. 18–20; Maung Htin Aung, *A History of Burma*, New York 1967, s. 321–330; F.N. Trager, *Burma...*, s. 154–157.

⁷¹ *The Burmese Way to Socialism*, 1962, http://www.ibiblio.org/obl/docs/The_Burmese_Way_to_Socialism.htm, dostęp: 28 VI 2018 r.; *The System of Correlation Of Man And His Environment. The Philosophy of the Burma Socialist Programme Party. The Burma Socialist Programme Party The Union of Burma, 17th January 1963*, <http://www.ibiblio.org/obl/docs/System-of-correlation.htm>, dostęp: 28 VI 2018 r., s. 4.

⁷² R. Taylor, *The State in Myanmar...*, s. 299.

⁷³ Cyt. za: D. Steinberg, *Burmese Economics. The Conflict of Ideology and Pragmatism [w:] Military Rule in Burma since 1962*, red. F. Lehman, Singapore 1981, s. 29.

⁷⁴ R. Butwell, *Communist Liaison in SE Asia*, „United Asia” 1954, nr 6, s. 146–151; V. Thompson, R. Adloff, *Minority Problems in Southeast Asia*, Stanford 1955, s. 28–31. Podobnie głosił premier U Nu w *Saturday’s Son...*, s. 139–141.

⁷⁵ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 258–259.

wybuchu rebelii komunistycznej w 1948 r.⁷⁶ (podstawowym powodem wszczęcia rebelii był resentyment z powodu przegranej walki o przywództwo w ruchu narodowym)⁷⁷. Jednak na tym koniec. Poza ogólną sympatią ideową komuniści birmańscy niewiele wiedzieli o ZSRR i nie mieli z Sowietami prawie żadnych kontaktów (jak to ujął jeden z badaczy rosyjskich, poparcie ZSRR dla KPB miało charakter „ideowo-polityczny”⁷⁸), a z innymi partiami komunistycznymi – sporadyczne, głównie z KPI (poza Indiami przywódca KPB Than Tun przyznał się w 1947 r., że jedyne kontakty, jakie mają z komunistami w regionie, to „trochę z Malajami”)⁷⁹ i potem z Komunistyczną Partią Chin (KPCh) (o istotnym wsparciu Pekinu dla komunistów birmańskich od 1962 r. zob. niżej)⁸⁰. Sami komuniści birmańscy wręcz skarżyli się na brak zainteresowania – innego niż retoryczne – ich walką ze strony ZSRR czy ChRL⁸¹. Wśród przywódców nie mieli kadr wykształconych w radzieckich ani nawet w chińskich szkołach, a Moskwa wspierała KPB głównie moralnie⁸². Dla Kremla Birma nigdy nie stanowiła priorytetu, a poza tym neutralistyczna polityka U Nu była dla ZSRR wygodna: Rangun stawał się wzorem niezaangażowanego państwa Trzeciego Świata budującego socjalizm po swojemu. W efekcie doszło do zbliżenia rządu U Nu z Kremlem (co zaowocowało m.in. wizytą U Nu w Moskwie i rewizytą Chruszczowa w Birmie), kosztem KPB⁸³. Podobnie było z Chinami: aż do połowy lat sześćdziesiątych Pekin nie wspierał KPB, za priorytet uznając współdziałanie z rządem U Nu w celu pozbycia się maruderów Kuomintangu zbiegłych do Birmy po wojnie domowej w Chinach⁸⁴. Z tych powodów KPB pozostała długi czas (do połowy lat sześćdziesiątych) niezależna – żadne z dwóch mocarstw komunistycznych się nią za bardzo nie interesowało. Do tego dochodził czynnik wewnętrzny: Komunistyczną Partię Birmy tworzyli tacy sami jak rząd w Rangunie nacjonałiści birmańscy, różniący się tylko wyborem środków⁸⁵. Od początku do połowy lat sześćdziesiątych (zob. niżej) komuniści birmańscy nie znajdowali się pod wpływem politycznym – poza luźną inspiracją ideową – ani Moskwy, ani Pekinu.

Jednak od połowy lat pięćdziesiątych do komunistów birmańskich coraz bardziej zaczął przemawiać maoizm. Zwycięstwo KPCh zrobiło wrażenie. W KPB uznano, że maoistowskie idee (takie jak teoria „zjednoczonego frontu”) i zasady organizacji zbrojnej są dobrymi wzorcami⁸⁶. Doprowadziło to do krótkotrwałego sojuszu z (również wówczas maoizującymi) Karenami, a przede wszystkim próby porozumienia z rządem.

⁷⁶ Va Tin (Goshal), *On the Present Political Situation...*, s. 83–127; И.В. Можейко, *История Бирмы. (Краткий очерк)*, Москва 1973, s. 271–303; А.С. Кауфман, *Бирма...*, s. 180–230.

⁷⁷ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 104.

⁷⁸ Н.А. Листопадов, *Бирманский вариант политики неприсоединения...*, s. 69–73.

⁷⁹ *Interview of Virginia Thompson with Thakin Than Tun (18 IV 1947)* [w:] *Documents on Communism...*, s. 35.

⁸⁰ И.В. Можейко, *История Бирмы. (Краткий очерк)*..., s. 264–283.

⁸¹ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 155.

⁸² L. Lutz-Auras, *Russia and Myanmar – Friends in Need?*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs” 2015, t. 34, nr 2, s. 177–179.

⁸³ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 353.

⁸⁴ R. Pettman, *China in Burma's Foreign Policy*, Canberra 1973, s. 5.

⁸⁵ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 104.

⁸⁶ *Documents on Communism...*, s. 123–156.

NIEUDANE POROZUMIENIE

W połowie lat pięćdziesiątych KPB (Biała Flaga) znajdowała się zarówno w militarnej, jak i ideologicznej defensywie wobec rządu. To skłoniło Than Tuna do próby pójścia śladami Mao i uzyskania masowego poparcia chłopstwa. By to zrobić, Than Tun przyjął w 1955 r. nową linię – zarzucenie walki zbrojnej i próbę porozumienia się z rządem⁸⁷.

Pojednawcza taktyka komunistów przyniosła nieoczekiwane skutki. Wielu członków KPB po prostu zrezygnowało z dalszej walki zbrojnej, zgadzając się na ofertę U Nu – amnestię i uroczyste powitania rebeliantów bez wyciągania konsekwencji⁸⁸. To doprowadziło do masowych dezercji w szeregach KPB; byli komuniści zasilali m.in. partie polityczne w centrum i na prowincji. W armii birmańskiej zapanował niepokój. Obawiała się ona, że dawni rebelianci powrócą teraz do władzy demokratycznymi metodami – wygrywając wybory (rządząca Liga była od kilku lat targana konfliktami, pozycja premiera U Nu słabła, rosły również nieporozumienia na linii U Nu – armia). Dla armii birmańskiej U Nu negocjujący z dawnymi wrogami był widokiem nie do zniesienia⁸⁹.

W tej sytuacji w październiku 1958 r. armia birmańska przeprowadziła pierwszy zamach stanu, w którego wyniku odsunęła U Nu od władzy; objął ją głównodowodzący armii, gen. Ne Win. W czasie swoich pierwszych rządów przeprowadził pełną ofensywę, zadając dotkliwe straty komunistom. W 1960 r. Ne Win zgodził się na wolne wybory, w których (nieoczekiwanie dla armii) zwyciężył U Nu. Nie dane mu było jednak rządzić długo – już w marcu 1962 r. Ne Win dokonał drugiego zamachu stanu, przejął pełną władzę nad krajem i zaprowadził autarkiczno-militarystyczną dyktaturę, kontynuując twardą linię wobec komunistów i mniejszości etnicznych⁹⁰. Szansa na pokój przepadła.

Po nieudanych rozmowach pokojowych na przełomie 1963 i 1964 r. Ne Win wprowadził nową taktykę walki z partyzantami – „czterech cięć”. Polegała ona na masowej relokacji wsi w celu odcięcia partyzantów od żywności, funduszy, wiadomości wywiadowczych i rekrutów⁹¹. Ta brutalna, acz skuteczna taktyka, choć doprowadziła do depopulacji sporych obszarów Birmy⁹², sprawiła, że armia birmańska do połowy lat siedemdziesiątych pokonała w Birmie środkowej i delcie Irawadi komunistów (i partyzantów kareńskich). „Cztery cięcia” odniosły sukces w „Birmie właściwej”, za to zawiodły na peryferiach, gdzie oddziały rebelianckie, głównie mniejszości etnicznych, z łatwością odbudowywały swe siły, przekraczając granicę. „Cztery cięcia” uderzyły głównie w komunistów, eliminując KPB do połowy lat siedemdziesiątych z „Birmy właściwej”, a od 1980 r. również z Arakanu⁹³. Było to tym prostsze, że KPB od połowy lat sześćdziesiątych przyjęła samobójczą taktykę kopiowania rozwiązań maoistowskich.

⁸⁷ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 155–161.

⁸⁸ R. Butwell, *U Nu of Burma*, Stanford 1969, s. 201–202.

⁸⁹ M. Callahan, *Making Enemies...*, s. 183–190.

⁹⁰ Więcej zob. B. Góralczyk, *Złota ziemia roni łzy. Esej birmański*, Warszawa 2010, s. 171–208.

⁹¹ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 260.

⁹² *Burma. Extrajudicial Execution and Torture of Members of Ethnic Minorities*, London 1988.

⁹³ И.В. Можейко, *История Бирмы. (Краткий очерк)...*, s. 355–371.

„LINIA OCZYSZCZENIA, ODDALENIA I ELIMINACJI”

Po niepowodzeniach rozmów pokojowych z rządem i serii klęsk militarnych w walce z armią birmańską komuniści nie byli zgodni co do dalszej strategii. Z jednej strony dotkliwie przegrywali zbrojnie. Z drugiej – fatalna sytuacja gospodarcza kraju sprawiała, że znów stali się popularni w społeczeństwie i odzyskali szansę na zdobycie rządu dusz⁹⁴.

Część kierownictwa KPB, przede wszystkim Ba Tin (Goshal), nakłaniała do dalszych rozmów z rządem i skupienia agitacji komunistycznej w miastach w celu wykorzystania rosnącej popularności. Przeciwnego zdania był Than Tun, który opowiadał się za koniecznością kontynuacji walki i pomysłu Mao Zedonga „okrążenia miasta przez wieś”⁹⁵. W tym sporze Than Tun uzyskał nieoczekiwanego sojusznika.

Była nim grupa „pekińskich reemigrantów”, czyli komunistów birmańskich, którzy przez poprzednie lata przebywali w Chinach i powrócili do Birmy na przełomie lat 1963 i 1964 (ich najważniejszym przedstawicielem był *yebaw*⁹⁶Aung Gyi). „Pekińscy reemigranci” przynieśli ze sobą fascynację maoizmem i jego metodami – a także nieprawdopodobny serwilizm wobec KPCh (wiceprzewodniczący partii *thakin* Ba Thein Tin potrafił w jednym przemówieniu wychwalić Mao i maoizm 51 razy)⁹⁷ – co wykorzystał Than Tun w celu pozbycia się przeciwników z partii⁹⁸.

Wykorzystując zdobyte w Chinach doświadczenie, „reemigranci” powołali własnych hunwejbínów, którzy stali się narzędziem w realizacji masowych czystek w partii, nazwanych wielce wymownie: „linią oczyszczenia, oddalenia i eliminacji”⁹⁹. W czerwcu 1967 r. rozpoczął się masowy terror wśród komunistów wzorowany ściśle na chińskiej rewolucji kulturalnej¹⁰⁰. Stosując pokazowe procesy, wiece potępienia i publiczne lincze, birmańscy „czerwonogwardziści” z pełnym przyzwoleniem Than Tuna w okrutny sposób (m.in. zarzynając zardzewiałym nożem czy zabijając kijami bambusowymi) zamordowali starych towarzyszy tworzących trzon partii, m.in. Ba Tina (Goshala)¹⁰¹. Trwający dwa lata masowy terror usunął z kierownictwa konkurentów Than Tuna, ale złamał morale (wielu członków KPB po prostu porzuciło szeregi), zdolność bojową KPB i zniszczył jej wizerunek w Birmie, gdyż rząd wojskowy Ne Wina szeroko informował

⁹⁴ А.С. Агаджанян, *Бирма. крестьянский мир и государство*, Москва 1989, s. 89–114.

⁹⁵ B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 15–25.

⁹⁶ *Yebaw* to po birmańsku „towarzysz”, nazywanie więc komunisty Aung Gyi „towarzyszem” wydaje się nieporozumieniem. Przyjęło się go nazywać właśnie w ten sposób, gdyż w tym samym czasie aktywnym politykiem był inny Aung Gyi (jeden z najbliższych współpracowników gen. Ne Wina), niemający z nim nic wspólnego. To dlatego w literaturze komunisty Aung Gyi występuje z dopiskiem *yebaw*.

⁹⁷ W przemówieniu z okazji rocznicy założenia KPB (w wydrukowanej wersji liczącej 20 stron) Ba Thein Tin wymienił 51 razy Mao, a swojego nominalnego zwierzchnika (przewodniczącego KPB) Than Tuna trzy razy, raz Lenina, kilka razy „chruszczowskich rewizjonistów w Chinach”, raz „sowieckich rewizjonistów”, natomiast „birmańskiemu CzangKaj-szekowi” (czyli Ne Winowi) – przeciwko któremu nominalnie było skierowane to wystąpienie – poświęcił tylko kilka słów. Thakin Ba Thein Tin, *Burmese People's Revolutionary...*, s. 188–208.

⁹⁸ Thein Pe Myint, *Critique...*, s. 247; M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 219–232.

⁹⁹ B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 15–25; В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 311–312.

¹⁰⁰ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 312.

¹⁰¹ B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 241.

opinię publiczną o kolejnych masakrach wśród komunistów. Doprowadziło to do niemal całkowitej utraty przez KPB poparcia w miastach, szczególnie wśród inteligencji¹⁰².

Armia birmańska wykorzystała okazję i przeszła do ofensywy, której szereg KPB – rozbite przez czystki – nie zdołały się oprzeć. Od wiosny 1968 r. w wyniku skutecznej taktyki „czterech cięć” w górach Pegu zabito najważniejszych przywódców KPB: szefa sztabu Bo Zeya, *yebawa* Aung Gyi, a przede wszystkim (we wrześniu) sekretarza generalnego Than Tuna, a następnie systematycznie usuwano komunistów¹⁰³. W efekcie do połowy lat siedemdziesiątych zlikwidowano oddziały komunistyczne w „Birmie właściwej”. Tym sposobem zastosowanie rozwiązań maoistowskich stało się samobójczym błędem politycznym KPB.

Konsekwencje wydarzeń lat 1967 i 1968 oraz będący ich następstwem zmierzch KPB w „Birmie właściwej” zostały wszakże przysłonięte przez dramatyczne wydarzenia na pograniczu chińsko-birmańskim.

SKRYTA INWAZJA CHIŃSKA

Relacje chińsko-birmańskie, w latach pięćdziesiątych dobre, zaczęły się psuć w latach sześćdziesiątych. Powodami były przejęcie władzy przez Ne Wina i radykalizujący się kurs Pekinu. Nadzieja na eksport rozwiązań „rewolucji kulturalnej” za granicę doprowadziła Pekin do rozpoczęcia skrytej inwazji na pogranicze birmańskie, formalnie podjętej pod szyldem KPB.

26 czerwca 1967 r. wybuchły antychińskie zamieszki w Rangunie. W odpowiedzi na maoizację miejscowych młodych Chińczyków, imitujących zachowania kolegów z Pekinu, doszło do ataków Birmańczyków (przy bierności policji) na ranguńskie Chinatown i budynek ambasady ChRL¹⁰⁴. Zamieszki, prawdopodobnie wykorzystane przez rząd Ne Wina jako odwrócenie uwagi od dramatycznej sytuacji gospodarczej kraju¹⁰⁵, doprowadziły do ostrej odpowiedzi dyplomatycznej Pekinu, a następnie do rozpoczęcia przygotowań do inwazji na Birmę. 1 stycznia 1968 r. oddziały komunistów birmańskich z KPB, nazwane Frontem Północno-Wschodnim – wyszkolone, wyposażone, wspierane logistycznie oraz amunicją przez Chińską Armię Ludowo-Wyzwoleńczą – rozpoczęły inwazję na północ Birmy¹⁰⁶.

Z perspektywy Komunistycznej Partii Birmy oznaczało to, że ma ona teraz dwa ośrodki polityczno-wojskowe. Pierwszym, rdzeniowym, stacjonującym w środkowej Birmie i niezależnym politycznie, choć będącym pod silnym ideologicznym wpływem maoizmu, kierował Than Tun, a po jego śmierci *thakin* Zin (do swojej śmierci w 1975 r.). Chociaż rdzeniowe oddziały komunistów zostały zdziesiątkowane przez czystki i ope-

¹⁰² M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 235.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 232–238.

¹⁰⁴ Maung Aung Myoe, *In The Name of Pauk-Phaw. Myanmar's China Policy Since 1948*, Singapore 2011, s. 65–75.

¹⁰⁵ J. Badgley, *Burma's China Crisis. The Choices Ahead*, „Asian Survey” 1967, t. 7, s. 753–758.

¹⁰⁶ Thant Myint-U, *The River...*, s. 305.

rowały jako partyzantka, wciąż stanowiły ważną siłę polityczną w Birmy. Drugim ośrodkiem, czyli Frontem Północno-Wschodnim, prowadzącym ofensywę na północy Birmy i sterowanym z Pekinu, kierował politycznie „pekiński reemigrant” *thakin* Ba Thein Tin, formalnie wiceprzewodniczący KPB¹⁰⁷.

Powodzenie inwazji Frontu zależało m.in. od ułożenia sobie relacji z mniejszościami etnicznymi zamieszkującymi pogranicze (takimi jak Szanowie, Kaczinowie, Wa, Lahu, Akha, Palaung, Naga), tradycyjnie nastawionymi niechętnie lub wrogo do rządu centralnego w Rangunie i/lub do Birmańczyków w ogóle. Dumne i niezależne górskie ludy nie miały większego interesu we wsparciu obcych komunistów w inwazji prowadzącej przez ich ziemie. Chińskie pieniądze i dostawy broni zdołały jednak początkowo pogodzić różnice interesów i ideologii¹⁰⁸.

Celem Chińczyków (i KPB) było połączenie oddziałów Frontu Północno-Wschodniego z oddziałami rdzeniowymi KPB operującymi w górach Pegu i wspólne zdobycie Rangun. Wobec tego śmiertelnego zagrożenia atakiem z dwóch stron armia birmańska – wiedząc, że losy wojny zależą od zwycięstwa w „Birmie właściwej” – oddała pogranicze aż do linii rzek Saluin i Irawadi (oddzielającej tereny „Birmy właściwej” od obszarów zamieszkałych przez mniejszości etniczne) bez większej walki, natomiast skupiła się na systemowej eliminacji KPB w środkowej Birmy (co się powiodło)¹⁰⁹. To był słuszny krok, który sprawił, że armia birmańska oddaliła widmo komunizmu zbliżające się do kraju.

Doprowadziło to do paradoksalnej sytuacji, polegającej na tym, że w tym samym czasie rdzeniowe oddziały KPB desperacko walczyły o przetrwanie w górach Pegu i innych miejscach centralnej Birmy, podczas gdy Front Północno-Wschodni zajmował kolejne setki kilometrów kwadratowych na północy kraju i zgromadził pod bronią ok. 20 tys. żołnierzy¹¹⁰. Jednak im bardziej wzmacniał się Front, tym bardziej słabły oddziały rdzeniowe KPB w środkowej Birmy, aż wreszcie w połowie lat siedemdziesiątych zostały niemal unicestwione.

Chińska ofensywa Frontu Północno-Wschodniego, mimo początkowych imponujących sukcesów, wyhamowała w 1970 r. na skutek niesnasek między komunistami a Kaczinami i Szanami¹¹¹. Opóźnienie w inwazji na „Birmę właściwą” dało armii birmańskiej czas na wybicie oddziałów rdzeniowych KPB w górach Pegu i przygotowanie się do obrony nieprzekraczalnych linii rzek Saluin i Irawadi. Pomiędzy listopadem 1971 a styczniem 1972 r. doszło do – decydującej dla losów wojny domowej – bitwy pod Kunlong nad Saluin, którą armia birmańska wygrała, nie pozwalając komunistom wdrzeć się do „Birmy właściwej”¹¹². Był to kluczowy moment wojny: Front Północno-Wschodni stracił przewagę strategiczną. Wkrótce właśnie wewnętrzne w jego oddziałach uniemożliwiły dalszą ofensywę.

¹⁰⁷ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 247–258.

¹⁰⁸ *Ibidem*; B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 249–274.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 282; R. Taylor, *The State in Myanmar...*, s. 434; M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 250–262.

¹¹⁰ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 247.

¹¹¹ И.В. Можейко, *История Бирмы. (Краткий очерк)...*, s. 355–371.

¹¹² B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 26.

KOMUNISTYCZNE PARAPANSTWO NA POGRANICZU CHIŃSKO-BIRMAŃSKIM

Chociaż Front Północno-Wschodni nie zrealizował zamierzonego celu i nie zdołał obalić rządu Ne Wina w Rangunie, zdobył ogromne połacie ziemi na pograniczu chińsko-birmańskim. Na tych terenach maoistyczne kierownictwo Komunistycznej Partii Birmy, niebędące w stanie zagrozić „Birmie właściwej”, ale wystarczająco silne, by trwać, sprawowało rządy przez niemal dwie dekady, aż do roku 1989.

W pierwszych latach ofensywy Front zdobył ponad 20 tys. kilometrów kwadratowych pogranicza, od Panghsai na północy przez granicę laotańską po Mekong na południu (z wyjątkiem kilku enklaw kontrolowanych przez mniejszości etniczne)¹¹³. Na tych terenach KPB stworzyła własne parapanstwo z osobną administracją, systemem podatkowym, policją, więzieniami, szkołami, szpitalami i targami¹¹⁴. Oddziały zbrojne KPB, składające się z ok. 30 tys. ludzi, pozostawały zaś najsilniejszym przeciwnikiem armii birmańskiej (wówczas liczącej ok. 100 tys. ludzi); siedzibą KPB i główną bazą było miasteczko Panghsai na pograniczu birmańsko-chińskim, które stało się tętniącym życiem ośrodkiem przemysłowo-handlowym¹¹⁵.

Całym terenem komunistycznego parapanstwa, podobnie jak samą Komunistyczną Partią Birmy, po unicestwieniu oddziałów rdzeniowych w „Birmie właściwej” i ustabilizowaniu się Frontu Północno-Wschodniego, rządili teraz „pekińscy reemigranci”¹¹⁶. Sekretarzem generalnym został w 1975 r. maoista *thakin* Ba Thein Tin (będzie rządził do upadku partii w 1989 r.), prawdziwy maoistowski twardogłowy doktryner, co pomogło mu uzyskać chińskie wsparcie, z czasem jednak z atutu przemieniło się w obciążenie¹¹⁷. Ba Thein Tin wmieszał się w walki frakcyjnie w KPCh tuż przed śmiercią Mao i po niej, popierając twardogłowych maoistów Jiang Qing przeciwko pragmatykom Deng Xiaopinga¹¹⁸. To był jego błąd: zwycięski Deng po zdobyciu władzy przywrócił dobruśiadzkie relacje z Rangunem, a KPB zasadniczo obciął wsparcie, zarówno materialne, jak i propagandowe (choć Pekin nie przestał finansować KPB, oebrał większość środków płynących do Panghsai)¹¹⁹.

To zmusiło komunistów birmańskich do znalezienia nowego źródła dochodu. Poszli śladem większości partyzantów etnicznych i zaczęli czerpać korzyści z handlu opium – innych istotnych źródeł dochodu na tym jałowym gospodarczo terenie nie mieli – co oznaczało ewolucję podejścia komunistów, uprzednio walczących z handlem narkotykami. Jednak znaczne odcięcie dofinansowania chińskiego doprowadziło do paradoksalnej sytuacji. Dogmatyczni maoiści z KPB, odwołujący się do marksizmu-

¹¹³ Maung Aung Myoe, *In The Name of Pauk-Phaw...*, s. 80.

¹¹⁴ B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 282.

¹¹⁵ *Idem*, *Land of Jade. A Journey through Insurgent Burma*, Edinburgh–Bangkok 1991, s. 250–299; M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 301–318.

¹¹⁶ B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 26–34.

¹¹⁷ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 304–305.

¹¹⁸ Maung Aung Myoe, *In The Name of Pauk-Phaw...*, s. 87; B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 288–289.

¹¹⁹ W. Bert, *Chinese Policy toward Burma and Indonesia: A post-Mao Perspective*, „Asian Survey” 1985, t. 25, nr 9, s. 963–980; C. Smith, *The Burmese Communist Party in 1980s*, Singapore 1984, s. 34–45.

-leninizmu i maoizmu, na kontrolowanych przez siebie terenach wprowadzili zasady jawnie kapitalistyczne: na ich obszarze było znacznie więcej wolności gospodarczej niż na terenach „Birmy właściwej” znajdującej się pod kontrolą socjalistyczno-autarkicznego reżimu Ne Wina. Opium – którego komuniści produkowali niemal połowę na obszarach Złotego Trójkąta – dało im środki do prowadzenia walki, szybko jednak spowodowało degenerację KPB¹²⁰, której oddziały zamieniały się w zwykłe bandy przemysłników narkotyków, a ich działalność nie miała już niemal żadnego związku z ideologią komunistyczną¹²¹.

Podstawową przyczyną późniejszej klęski była jednak nieumiejętność ułożenia relacji z mniejszościami etnicznymi. Dotyczyło to zarówno aliansów politycznych (KPB nie zdołała zorganizować wspólnego frontu z najsilniejszymi partyzantkami Karenów i Kaczinów), jak i stosunków na terenach kontrolowanych przez KPB¹²². Birmańskie kierownictwo polityczne KPB nie rozumiało swoich poddanych – stanowiących trzon partii niepiśmiennych góralsi, którzy walczyli razem z KPB, bo mieli wspólnego wroga – Rangun. Traktowało ich szowinistycznie i wyzyskiwało. To wszystko powodowało, że komuniści stali się dla miejscowych mieszkańców kolejnym najeżdżcą¹²³. Tylko słabnący chiński patronat powstrzymywał mniejszości etniczne przed buntem.

SAMOUNICESTWIENIE KPB

W 1988 r. doszło w Birmie do masowych protestów przeciwko władzy armii, które zmusiły Ne Wina do ustąpienia. Jednak jego następcy, generałowie z tzw. nowej junty, szybko utopili demonstracje we krwi i przywrócili władzę wojska. Odrzucili również socjalizm na rzecz kapitalizmu, co szybko dało armii środki potrzebne do pokonania większości partyzantek. Pierwszą ofiarą zmienionych okoliczności politycznych stała się KPB.

Pragnąc wykorzystać okazję, jaką były masowe protesty, komuniści zaatakowali oddziały armii birmańskiej. Popełnili jednak błąd i przecenili swoje siły: kontrofensywa armii na początku 1989 r. wdarła się głęboko na ich tereny, powodując defetyzm. Doprowadziło to do rokoszu części oddziałów etnicznych KPB, które zaczęły przejmować oddziały partii na prowincji¹²⁴. Chiny, które poparły armię birmańską w jej krwawym stłumieniu protestów społecznych, zakulisowo usiłowały przekonać wiekowe kierownictwo KPB do przejścia na emeryturę i zmiany linii, a gdy to się nie powiodło, umyły

¹²⁰ B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 297–333. Więcej o opium na tych terenach zob. W. Giełżyński, *Opiumowa dżungla*, Warszawa 1981, s. 40–63.

¹²¹ B. Lintner, *The Rise and Fall of Communist Party...*, s. 39–40; B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 297–333. Więcej zob. M. Lubina, *Birma. Centrum kontra peryferie. Kwestia etniczna we współczesnej Birmie 1948–2013*, Kraków 2014, s. 176–181.

¹²² M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 325, 364, 374–376.

¹²³ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 347.

¹²⁴ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 347–377; B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 363.

ręce¹²⁵. Brak reakcji Chin osmielił innych do przyłączenia się do rokoszu. Na początku kwietnia zbuntowały się doborowe oddziały Wa, które 16 kwietnia 1989 r. szturmem zdobyły kwaterę główną partii w Panghsai. Wa, górski lud zamieszkujący niedostępne pogranicze birmańsko-chińskie, kilka dekad wcześniej prawdopodobnie łowcy głów, na pewno zaś dumny i niezależny lud, który komuniści birmańscy rzucali w falowych szturmach na pozycje wroga (co powodowało ogromne straty ludzkie), zaczęli pełną destrukcję wszystkiego co związane z ideologią KPB – od broszur propagandowych po portrety Marksa, Lenina, Stalina i Mao – a następnie ogłosili przez zdobywcze radio komunistyczne: „Wasza ideologia jest oderwana od rzeczywistości, a wasza droga oderwana od potrzeb ludu”¹²⁶.

To był koniec KPB. Kolejne oddziały składały broń bądź zakładały własne organizacje zbrojne, a kierownictwo KPB uciekło do Chin (Pekin je przyjął, dał emerytury, lecz nie usiłował ratować partii). Komunistyczna Partia Birmy, jeszcze dwa miesiące wcześniej zdawałoby się potężna organizacja, najważniejszy przeciwnik Rangun, teraz „rozpadła się jak domek z kart”¹²⁷. Co najciekawsze, przestała istnieć zniszczona od środka przez własnych członków, co było pierwszym tego typu przypadkiem w dziejach świata¹²⁸.

PODSUMOWANIE

Komunistyczna Partia Birmy – wyrosła z antykolonialnych, marksizujących nastrojów inteligencji birmańskiej – przez długi czas stanowiła jedną z najważniejszych partii politycznych w Birmy i kilkakrotnie była bliska zdobycia władzy w kraju. Za każdym razem jednak czegoś brakowało: KPB przegrała walkę o przywództwo w antykolonialnym ruchu narodowym, nie zdołała również zdobyć władzy ani metodami pokojowymi, ani zbrojnymi. Ideologicznie przegrała m.in. dlatego, że birmańskie rządy – najpierw cywilny, a następnie wojskowy (ten drugi bardziej) – zrealizowały wiele z komunistycznych postulatów, takich jak nacjonalizacja zagranicznego kapitału, monopolizacja eksportu i importu czy przejęcie i redystrybucja ziemi, a do tego albo miały silniejszą (bo umocowaną w buddyzmie) legitymizację (jak rząd cywilny), albo były po prostu militarnie potężniejsze (jak rząd wojskowy).

KPB, początkowo niezależna ideowo, w bardzo azjatyckim duchu nacjonalistycznego komunizmu, istniała z boku światowego ruchu komunistycznego (mając związki właściwie wyłącznie z komunistami indyjskimi), z czasem przyjęła maoizm, co doprowadziło do jej zguby. Wzorowane na chińskich czystki osłabiły KPB i przyczyniły się do jej klęski w „Birmie właściwej”. Z kolei skryta inwazja chińska dała na dwie dekady władzę satelickim wobec Pekinu przywódcom KPB na pograniczu

¹²⁵ Maung Aung Myoe, *In The Name of Pauk-Phaw...*, s. 109.

¹²⁶ M. Smith, *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity...*, s. 376.

¹²⁷ В.И. Василев, *История Мьянмы/Бирмы...*, s. 347.

¹²⁸ B. Lintner, *Burma in Revolt...*, s. 364.

chińsko-birmańskim, jednak nie zdołała zdobyć Rangunu i zaprowadzić w Birmie komunizmu. Wraz ze słabnięciem patronatu chińskiego i degeneracją kierownictwa KPB coraz bardziej odchodziła od programów komunistycznych, tworząc na swoich terenach *de facto* kapitalistyczne państwo narkotykowe, niemające wiele wspólnego z komunizmem (to rządy armii birmańskiej do 1988 r. były zdecydowanie bardziej socjalistyczne). Degeneracja komunistycznych elit, po 1978 r. odciętych od znacznej pomocy chińskiej, które utraciły kontakt z rzeczywistością, doprowadziła do buntu mniejszości etnicznych tworzących ich oddziały zbrojne. To właśnie one zniszczyły KPB od środka wiosną 1989 r., co stanowi ciekawy paradoks, gdyż uczyniły to w niewiedzy wobec wydarzeń w Europie Środkowo-Wschodniej. KPB, tak jak powstała niezależnie od światowych centrów komunizmu, tak i została zniszczona bez związku z wydarzeniami mającymi wpływ na upadek komunizmu na świecie, zapoczątkowanymi „jesienią ludów”.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła drukowane

- Attlee – *Aung San Agreement*, „Burmastar”, 27 I 1947.
- Aun San, *Birma brosaet vizov. Stati i rechi*, Moskva 1965 (Аун Сан, *Бирма бросает вызов. Стату и речи*, Москва 1965).
- Aung San Suu Kyi, *Freedom from Fear and Other Writings*, London 1991.
- Ba Swe, *The Burmese Revolution*, Rangoon 1952.
- Books on the Russian Revolution*, Myanmar Literature Project, Working Paper no. 10:9, red. H.-B. Zöllner, Passauer Beiträge zur Südostasienkunde, Passau 2008.
- Burma. Extrajudicial Execution and Torture of Members of Ethnic Minorities*, London 1988.
- Communism in India. Unpublished documents 1925–1934*, Calcutta 1980.
- Documents on Communism in Burma. 1945–1975*, red. K. Fleischmann, Hamburg 1989.
- Lintner B., *Land of Jade. A Journey through Insurgent Burma*, Edinburgh–Bangkok 1991.
- Soe, *Socialism and Chit Hlaing, Memories*, Myanmar Literature Project, Working Paper no. 10:10, red. H.-B. Zöllner, Passau 2008.
- Sutta B., *The Fight Against Revisionism in The U. S. Communist Party*, <https://www.marxists.org/history/erol/1946-1956/sutta01.htm>, dostęp: 13 V 2018 r.
- The Burmese Way to Socialism, 1962*, http://www.ibiblio.org/obl/docs/The_Burmese_Way_to_Socialism.htm, dostęp: 28 VI 2018 r.
- The System of Correlation Of Man And His Environment. The Philosophy of the Burma Socialist Programme Party. The Burma Socialist Programme Party The Union of Burma, 17th January 1963*, <http://www.ibiblio.org/obl/docs/System-of-correlation.htm>, dostęp: 28 VI 2018 r.
- U Nu, *Saturday's Son*, przeł. E. Yaw Lone, New Haven–London 1975.

OPRACOWANIA

- Agadjanian A.S., *Birma, krestianski mir i gosudarstvo*, Moskwa 1989.
- Aung San of Burma, pod red. Maung Maung, The Hague 1962.
- Aung-Thwin M., *The British „Pacification” of Burma*, „Journal of Southeast Asian Studies” 1985, t. 16.
- Badgley J., *Burma’s China Crisis. The Choices Ahead*, „Asian Survey” 1967, t. 7.
- Bečka J., *National Liberation Movement in Burma During the Japanese Occupation Period 1941–1945*, Prague 1983.
- Bert W., *Chinese Policy toward Burma and Indonesia: A post-Mao Perspective*, „Asian Survey” 1985, t. 25, nr 9.
- Bingham J., *U Thant. The Search for Peace*, London 1966.
- Butwell R., *Communist Liaison in SE Asia*, „United Asia” 1954, nr 6.
- Butwell R., *U Nu of Burma*, Stanford 1969.
- Cady J.F., *A History of Modern Burma*, London 1960.
- Callahan M., *Making Enemies. War and State Building in Burma*, Ithaca, New York 2003.
- Connecting Histories. Decolonization and the Cold War in Southeast Asia*, red. Ch. Goscha, C. Ostermann, Stanford 2009.
- Darchenkov D.V., *U Nu i gosudarstviennoe razbitie Birmy*, Moskwa 1997.
- Dziak W.J., Bayer J., *Mao. Zwycięstwa, nadzieje, porażki*, Warszawa 2007.
- Furnivall J., *The Fashioning of the Leviathan*, „Journal of the Burma Research Society” 1939, nr 29(1), s. 1–138.
- Gavrilova A.G., *Natsionalniy vopros v Birmie v 1940–1950 godakh*, Moskwa 1981.
- Giełżyński W., *Opiumowa dżungla*, Warszawa 1981.
- Góralczyk B., *Złota ziemia roni łzy. Esej birmański*, Warszawa 2010.
- Guyot D., *The Political Impact of the Japanese Occupation of Burma*, Yale 1966.
- Kaufman A.S., *Birma. Ideologiya i politika*, Moskwa 1973.
- Khin Yi, *The Dobama Movement in Burma (1930–1938)*, Ithaca, New York 1988.
- Kin Oung, *Who Killed Aung San?*, Bangkok 1996.
- Lieberman V., *Burmese Administrative Cycles. Anarchy and Conquest c. 1580–1760*, Princeton 1984.
- Lintner B., *Burma in Revolt. Opium and Insurgency Since 1948*, Chiang Mai 1999.
- Lintner B., *The Rise and Fall of Communist Party of Burma (CPB)*, Ithaca, New York 1989.
- Lipset S.M., *Political Man. The Social Bases of Politics*, New York 1960.
- Listopadov N.A., *Birmanskiy variant politiki neprociedeniya*, „Bocrok” 1999, nr 2.
- Lubina M., *Birma. Centrum kontra peryferie. Kwestia etniczna we współczesnej Birmie 1948–2013*, Kraków 2014.
- Lubina M., *Birma. Historia państw świata w XX i XXI w.*, Warszawa 2014.
- Lubina M., *Pani Birmy Aung San Suu Kyi. Biografia polityczna*, Warszawa 2015.
- Lutz-Auras L., *Russia and Myanmar – Friends in Need?*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs” 2015, t. 34, nr 2.
- Maung Aung Myoe, *In The Name of Pauk-Phaw. Myanmar’s China Policy Since 1948*, Singapore 2011.
- Maung Htin Aung, *A History of Burma*, New York 1967.

- Maung Maung, *A Trial in Burma. The Assassination of Aung San*, The Hague 1962.
- McLane C., *Soviet Strategies in Southeast Asia – an Exploration of Eastern Policy under Lenin and Stalin*, Princeton, New Jersey 1966.
- McVey R., *The Calcutta Conference and the Southeast Asian Uprisings*, Ithaca, New York 1958.
- Military Rule in Burma since 1962*, red. F. Lehman, Singapore 1981.
- Mozheiko I.V., *Istoria Birmy. Kratkiy ocherk*, Moskva 1973.
- Naw A., *Aung San and the Struggle for Independence in Burma*, Hawaii 1988.
- Pettman R., *China in Burma's Foreign Policy*, Canberra 1973.
- Sarkisyanz E., *Buddhist Background of Burmese Revolution*, New York 1965.
- Selth A., *The Anti-Fascist Resistance in Burma 1942–1945. The Racial Dimension*, Townsville 1983.
- Silverstein J., *Burmese Politics. The Dilemma of National Unity*, New Jersey 1980.
- Silverstein J., *The Political Legacy of Aung San*, Ithaca, New York 1972.
- Smith C., *The Burmese Communist Party in 1980s*, Singapore 1984, s. 34–45.
- Smith M., *Burma. Insurgency and the Politics of Ethnicity*, New York–London–Dhaka–Bangkok 1991.
- Taylor R., *Marxism and Resistance in Burma 1942–1945*, Athens, Ohio 1984.
- Taylor R., *The State in Myanmar*, Singapore 2012.
- Thant Myint-U, *The Making of Modern Burma*, Cambridge 2001.
- Thant Myint-U, *The River of Lost Footsteps. A Personal History of Burma*, New York 2008.
- The Cambridge History of Southeast Asia*, red. N. Tarling, t. 2, cz. 1, Cambridge 1999.
- Thompson V., Adloff R., *Minority Problems in Southeast Asia*, Stanford 1955.
- Tinker H., *The Union of Burma. A Study of the First Years of Independence*, Oxford 1967, s. 3.
- Trager F.N., *Burma. From Kingdom to Republic*, London 1966.
- Vasiliev V.I., *Birma. Ocherki istorii Birmy*, Moskva 1962.
- Vasiliev V.I., *Istoria Myanmy/Birmy 20 vek*, Moskva 2000.
- von der Mehden F.R., *Religion and Nationalism in Southeast Asia. Burma, Indonesia and Philippines*, Madison, Wisconsin 1963.
- Walton M.T., *Politics in the Moral Universe. Burmese Buddhist Political Thought*, PhD dissertation, University of Washington 2012.
- Webb P., *The Peacock's Children. The Struggle for Freedom in Burma 1885–Present*, Bangkok 2007.

Komunistyczna Partia Birmy: od niezależności do samozniszczenia.

Regionalne studium przypadku komunizmu azjatyckiego

Na tle azjatyckich partii komunistycznych Komunistyczna Partia Birmy (KPB) reprezentuje bardzo ciekawy *casus*. Jej unikatowość wyraża się w niezależności. KPB wyrosła z rodzimych, birmańskich tradycji walki narodowowyzwoleńczej i przez wiele lat, jeśli nie

dekad, miała jedynie sporadyczne kontakty z zagranicznymi partiami komunistycznymi (najsilniejsze, choć i tak słabe, z Komunistyczną Partią Indii, dopiero później nastąpiło zbliżenie z Pekinem). To oddalenie od najważniejszych ośrodków komunistycznych spowodowało polityczną niezależność KPB aż do połowy lat sześćdziesiątych. Będąc kilkakrotnie bliska zdobycia władzy w Birmie, nigdy jej nie przejęła, i to pomimo kontrolowania sporych połaci pogranicza birmańsko-chińskiego w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Do swojego samounicestwienia w 1989 r. była ona najważniejszym przeciwnikiem rządu birmańskiego. Przez dekady niezależna ideologicznie, w połowie lat sześćdziesiątych przyjęła maoizm (i płynące za nim istotne wsparcie finansowe Pekinu), co doprowadziło do jej klęski, najpierw w centralnej części kraju, a następnie na pograniczach w 1989 r., gdy została zniszczona od środka przez zbuntowane oddziały mniejszości etnicznych.

SŁOWA KLUCZOWE

Birma (Mjanma), Komunistyczna Partia Birmy (KPB), Than Tun, *thakin* Soe, Ba Thein Tin, komunizm azjatycki

The Communist Party of Burma: from Independence to Self-destruction. A Regional Case Study of Asian Communism

Communist Party of Burma (CPB) represents an interesting case studies in the international communist movement. It is interesting by its independence: CPB grew from local, Burmese tradition of nationalism and for many years, if not decades, had little contact with external communist parties (mostly with Communist Party of India and, later, Communist Party of China). Hence, it remained independent from both Moscow and Beijing (later, in 1960s it leant towards the latter). A few times close to getting to power, CPB never achieved that goal, even though it controlled large area of Sino-Burmese borderland in 1970s and 1980s. Until its demise in 1989 it remained the second political force in Burma and Rangoon's biggest opponent. Initially independent and nationalistic, later it embraced Maoism which contributed to CPB's failure: first in central Burma in early 1970s and later in the borderlands in 1989.

KEYWORDS

Burma (Myanmar), Communist Party of Burma (CPB), Than Tun, *thakin* Soe, Ba Thein Tin, Communism in Asia

MICHAŁ LUBINA – doktor nauk społecznych, adiunkt w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W kręgu jego zainteresowań badawczych znajdują się: współczesna Birma/Mjanma i stosunki rosyjsko-chińskie. Autor pięciu książek, w tym trzech o Birmie: pierwszej historii tego kraju w Polsce pt. *Birma. Historia państw świata w XX i XXI w.* (Warszawa 2014), jedynej biografii noblistki Aung San Suu Kyi po polsku *Pani Birmy Aung San Suu Kyi. Biografia polityczna* (Warszawa 2015) oraz monografii *Birma: centrum kontra peryferie. Kwestia etniczna we współczesnej Birmie 1948–2013* (Kraków 2014).

MICHAŁ LUBINA – PhD, is Assistant Professor at the Institute of the Middle and Far East, Jagiellonian University in Krakow. His research interests include: contemporary Burma/Myanmar and Russia-China relations. He is the author of five books, including the first history of Burma/Myanmar in Poland *Birma. Historia państw świata w XX i XXI w.* (Warszawa 2014), the only biography of Aung San Suu Kyi in Polish *Pani Birmy Aung San Suu Kyi. Biografia polityczna* (Warszawa 2015) and the monograph *Birma: centrum kontra peryferie. Kwestia etniczna we współczesnej Birmie 1948–2013* (Kraków 2014).